

С.О. Гунько

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки

СТАН ПОШИРЕНOSTІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ТЮТЮНОПАЛІННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розкриваються результати діагностики стану поширеності та мотиваційних чинників тютюнопаління студентів спеціальності „Соціальна педагогіка” Волинського національного університету імені Лесі Українки.

В статье раскрываются результаты диагностики состояния распространенности и мотивационных факторов табакокурения студентов специальности „Социальная педагогика” Волынского национального университета имени Леси Украинки.

In the article the results of diagnostics of the state of prevalence and motivational factors of тютюнопаління students of speciality open up „Social pedagogics” of the Volynskogo national university of the name of Lesi Ukrainian.

Тютюнопаління як явище набуло широкого поширення у всьому світі. Не є виключенням у цьому плані і наша країна. Особливу стурбованість викликає той факт, що паління достатньо розповсюджене серед дітей та молоді. За різними даними палять від 50 – 74% юнаків та дівчат віком 17 – 18 років. У даному контексті нашу увагу привернули результати національного опитування дітей та молоді, згідно з яким якщо у 10 річному віці вдаються до паління лише біля 5% опитаних, а до 12 років кількість збільшується не досить прогресуючи, то у групі дітей 14 років до паління схильні вже 30% опитаних, а до 17 років палять приблизно 48% опитаних чоловіків і жінок. Потім цей показник дещо знижується, помітно підскачавши у 21 рік (55%). Як бачимо, що саме у 17 років паління є найбільш поширеним чинником ризику серед групи молоді, яка навчається [3].

Автори дослідження наводять розподіли молоді, що палить, за віком та статтю (табл. 1)

Таблиця 1

Розподіл молоді, що палить за віком та статтю (% по кожній групі)

Вік	Чоловіки	Жінки
17 років	48%	69%
18 років	44%	72%
19 років	45%	86%
20 років	46%	82%
21 рік	55%	72%
22 роки	42%	71%

Аналіз даних, поданих у таблиці 1 показує, що в середньому близько 47% молоді чоловічої статі та 75% - жіночої, віком від 17 до 22 років, палить. До цієї вікової категорії відносяться і студенти, які навчаються у вищих навчальних закладах, що спонукало нас до проведення емпіричного дослідження. Метою даного дослідження було виявлення реального стану поширеності паління та діагностика мотиваційних чинників, що спонукають студентів спеціальності „Соціальна педагогіка” Волинського національного університету імені Лесі Українки до паління. Анкетуванням було охоплено 159 студентів 1 – 4 курсів денної форми навчання.

Метою даної статті є узагальнення та аналіз стану та мотиваційних чинників тютюнопаління студентів спеціальності „Соціальна педагогіка” Волинського національного університету імені Лесі Українки.

За результатами проведеного анкетування виявилось, що 29% опитаних студентів палять, причому 64% з них викурюють 1 – 5 цигарок в день, 24% - 6 – 12 цигарок, 12% - більше 12 цигарок в день. Отримані дані, як бачимо, майже на порядок нижчі тих, які наводять автори національного опитування, що безумовно є відрядним фактом. У той же час, на нашу думку, 29% студентів, які палять (причому 12% з них більше 12 цигарок в день) це досить високий

показник, який має спонукати до зміни підходів та посилення виховної роботи з профілактики тютюнопаління.

У науковій літературі розкриваються різні аспекти мотивації паління, зокрема виділяються мотиви, які спонукають молодь до паління. По–перше, це — імітація манер певної компанії, до якої юнак чи дівчина хоче бути прийнятним, стати "своїм"; по–друге, це — уподібнення кумиру, копіювання його поведінки та інтересів, спостерігаючи за поведінкою дорослих, які палять, деякі підлітки сприймають паління, як ознаку дорослості. Для багатьох підлітків паління — засіб самоствердження, прагнення засвоїти "модні" манери, щоб переконати оточення у своїй унікальності та сучасності. Серед інших мотивів — бажання все в житті спробувати [4]. На нашу думку цей перелік є не досить вичерпним. Тому, у нашому дослідженні, ми здійснили спробу поглиблено вивчити мотиваційні чинники, що спонукають студентів до паління.

Мотив (від лат. *movere* - приводити в рух, штовхати) - спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і що визначають її спрямованість. В якості такого спонукання виступає задоволення тих чи інших потреб особистості. Потреба у психології детермінується як усвідомлена відсутність чогось, що викликає прагнення до відповідної діяльності. Потреби не можна безпосередньо спостерігати чи виміряти. Про існування потреб свідчить поведінка людей. Потреби – це реальні причини виявлення інтересів, які послуговують мотивом до діяльності [5]. Таким чином, виходячи з вищезначеного ми вважаємо, що для діагностики мотиваційних чинників, що спонукають студентську молодь до паління, необхідно виявити, яку роль воно відіграє у задоволенні їх потреби.

У 1943 р. психолог Абрахам Маслоу висловив припущення, що людська поведінка визначається широким спектром потреб. Він розбив ці потреби на п'ять категорій і розташував їх у визначеній ієрархії. В основі цієї ієрархії

лежали самі насущні потреби (їжа, вода, житло), а на вершині - більш високі індивідуальні запити (визнання, самовираження) (рис 1.)

Рис. 1 Ієрархія потреб А. Маслоу

За Маслоу людина - це "тварина, що постійно чогось хоче". Коли потреби самого нижчого рівня задоволені хоча б частково, людина починає рухатися до задоволення потреб іншого і не обов'язково наступного рівня ієрархії [5].

Ґрунтуючись на даному підході, ми виходили з того, що оскільки сучасні студенти цілком спроможні задовольнити свої фізіологічні потреби та потреби в безпеці, тому запити вищих рівнів стають більш сильним мотиваційним чинником до тютюнопаління. Тобто, студент, який палить, прагне таким чином задовольнити свої соціальні потреби, потреби в повазі та самовираженні (самореалізації).

Соціальні потреби особистості проявляються у бажанні спілкуватися з оточуючими людьми, любити і бути любимою, відчувати приналежність до колективу, тобто характеризують її становище і взаємовідносини з оточуючими у мікро – та макросоціумі. Розглядаючи їх у контексті тютюнопаління, можна передбачити, що молода людина, яка прагне реалізувати ці потреби, вважає, що паління сприятливо позначається на створенні дружньої атмосфери. Воно є своєрідним вхідним квитком і знаком приналежності до певного товариства: можливість зайняти себе при зустрічі з ким-небудь (підлітки не знають, як

поводитися при спілкуванні з особами протилежної статі), а закуривши, – “і ти при справі”. Тобто відбувається полегшення процесу комунікації в мікросередовищі. Підліток може підійти до будь-якої компанії, що сподобалася йому, і попросити “вогню” чи “запропонувати цигарку” чи “попросити цигарку” – безліч додаткових можливостей комунікації з мікрооточенням. І при цьому він буде “своїм”, тому що відповідає деяким неписаним правилам обраної групи.

Для перевірки даних тез, респондентам було запропоновано відповісти на питання: Дівчина/хлопець, яка/який тобі подобається пропонує закурити з нею/ним. Що ти зробиш? Узагальнивши відповіді, виявилось, що 79% респондентів вказали, що відмовляться від пропозиції закурити від особи протилежної статі, яка їм подобається, проте 21% опитаних зможуть прийняти пропозицію закурити. Отримані дані показують, що для значної частини молоді (21%) паління виступає шляхом задоволення потреби у любові до значимої для неї особи. У той же час на рівні формальної діяльності ситуація дещо інша. Зокрема, відповідаючи на питання: Чи приймеш ти пропозицію закурити від керівника, особи, яка є вищою за своїм соціальним статусом (викладач, декан, директор і ін..)? тільки 8% респондентів дали ствердну відповідь.

Великий вплив на вибір молодої людини в ситуації палити чи не палити здатні здійснити батьки та друзі. У ході дослідження виявилось, що у 49% опитаних студентів хтось з батьків палить. Проте тільки 12% студентів вказали, що це спонукає їх теж палити. Розподіл відповідей респондентів на питання: Чи палять твої друзі? виявився наступним:

Варіант відповіді	%
Так	33
Ні	10
В переважній більшості	20
Є декілька курців	37

Тобто значний відсоток (правда менший ніж у батьків) друзів опитаних студентів палять, але при цьому 21% респондентів вказали, що це спонукає їх

також до паління. Наведені результати показують, що більший вплив на вибір студента здійснюють друзі, а не батьки.

Дещо інша картина проявилася після обробки питань, які дозволяли виявити рівень задоволення потреб у взаємодії молодого людини з значимими для неї людьми на макрорівні. При відповіді на питання: Твій кумир, ідеал палить. Чи почнеш ти палити лише для того, щоб бути схожим на нього? лише 4% опитаних дали ствердну відповідь. Тобто, такий мотив як уподібнення кумиру, копіювання його інтересів та поведінки не є дієвим чинником паління для опитаних студентів. У той же час цікава, особлива група людей може переконати прийняти рішення палити 14% респондентів. Тобто, референтна група є більш мотивуючим чинником до паління.

За результатами нашого дослідження також не підтвердилася теза про те, що паління на думку молодого людини сприятливо позначається на створенні дружньої атмосфери, підвищує повагу особистості до себе. Тільки 3% респондентів погоджуються з тим, що тютюнопаління зміцнює дружбу і лише 2%, що воно підвищує повагу особистості до себе. Невелике число (8%) опитаних вважають, що паління може допомогти краще співпрацювати, взаємодіяти з іншими людьми. Дещо вищий відсоток зафіксований у відповідях респондентів на питання чи полегшує паління спілкування між людьми, на яке 18% опитаних відповіли ствердно.

Таким чином, узагальнюючи можна стверджувати, що мотивуючими чинниками, які спонукають студента до паління є соціальні потреби особистості, що проявляються у бажанні любити і бути любимого, відчувати почуття приналежності до колективу, здійснювати процес комунікації в мікросередовищі (друзі, однолітки).

За висновками Маслоу люди також мають потребу у визнанні - їм необхідно відчуття цінності своєї особистості як невід'ємної частини єдиного цілого. Крім того, вони потребують поваги, яка базується на досягненнях у змаганні з іншими людьми. Всі ці потреби тісно пов'язані з поняттям статусу,

що означає "вагу" або "важливість" людини в очах оточуючих. Бажання більш повного задоволення таких потреб може служити потужним мотивуючим чинником до паління [3]. У ході нашого дослідження виявилось, що опитані студенти не вважають, що статус, вагу на рівні формальної діяльності можна завоювати з допомогою паління (лише 3% респондентів погодилися з цим). У той же час, 10% вказали, що тютюнопаління допомагає людині досягти успіху у різноманітних неформальних об'єднаннях, організаціях, групах людей. На думку респондентів тютюнопаління може допомогти завоювати авторитет у однолітків (11%) та друзів (6%). 83% вважають, курінням неможливо завоювати авторитету. Таким чином, можемо констатувати, що потреби поваги можуть виступати мотиваційним чинником до паління лише на рівні неформальних відносин.

Потреби в самовираженні, самореалізації проявляються в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості. На основі отриманих емпіричних даних можна стверджувати, що бажання задоволення цих потреб не може виступати мотиваційним чинником до паління, оскільки лише 2% респондентів вважають, що тютюнопаління може допомогти реалізувати свій потенціал.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Серед студентів спеціальності „Соціальна педагогіка” Волинського національного університету імені Лесі Українки 29% палять, що є досить високим показником.

2. Домінуючими мотиваційними чинниками паління студентів є соціальні потреби: покращити свої соціальні контакти з друзями, відносини, які базуються на любові, симпатіях, емоційній і фізичній привабливості, взаємодію з іншими людьми (спілкування, обмін емоціями, почуттями, думками)

3. Зважаючи на високий показник поширеності паління серед студентів необхідно внести корективи у виховний процес, спрямовані на

розкриття альтернативних до паління шляхів більш повного задоволення соціальних потреб студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Т., Красовский К. Как сделать эффективными школьные программы профилактики курения. — Киев: УИЦПАН, 2000. — 40 с.
2. Профилактика и освобождение от табакокурения детей и подростков. Сборник авторских программ и практических рекомендаций для средних учебных заведений / О. В. Винда, О. В. Кабачная, Е. П. Ковальчук, Е. П. Коструб, Е. И. Никитенко, В. Н. Николаевский, В. М. Носенко, И. Г. Сомова, А. И. Халин, И. И. Шеремет. — Харьков: Восточноукраинский Фонд социальных исследований, 2000. — 154 с.
3. Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі: Інформаційно-методична збірка для спеціалістів соціальної роботи з дітьми та молоддю. — К.: КМЦССМ, 2003. — 93 с.
4. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. М. Балакірєва, О. О. Стойко та ін. — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соціальних досліджень, 2004. — Кн. 7. — 196 с. — (Серія „Формування здорового способу життя молоді”. У 14 кн.).
5. Утлик Э.П. Психология личности. - М.: Академия, 2008. — 465 с.